

„Očarujúce, dojímavé, úchvatné.“

—Lara Prescott, oceňovaná autorka
bestselleru *Nikdy sme tu neboli*

Vlak do Moskvy

ELENA
GOROKHOVA

Román

Elena Gorokhova
Vlak do Moskvy

Vlak do Moskvy

Román
Dráma v štyroch dejstvách

ELENA
GOROKHOVA

aurora

Z anglického originálu Elena Gorokhova: *A TRAIN TO MOSCOW*,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Lake Union Publishing v roku 2022,
preložila Daniela Tomašáková.

Vydalo Vydavateľstvo AURORA, spol. s r. o., v Bratislave v roku 2023.
Číslo publikácie 17.

Jazyková redakcia Zuzana Andrejco Ferusová
Jazyková korektúra Martina Novotná
Zodpovedný redaktor Matúš Mládek
Technická redakcia Ivana Mládeková
Sadzba Samuel Ryba – Design Ryba
Tlač Těšínské papírny, s.r.o., Český Těšín

Prvé vydanie

Copyright © Elena Gorokhova 2022
All rights reserved
Cover design © Holly Ovenden

This edition is made possible under a license arrangement
originating with Amazon Publishing, www.apub.com,
in collaboration with Kristin Olson Literary Agency s.r.o.

Translation © Daniela Tomašáková 2023
Slovak edition © Vydavateľstvo Aurora 2023

Kniha ISBN 978-80-8250-085-4
eBook ISBN 978-80-8250-086-1

*Venované Marine Malcevovej,
významnej ruskej herečke.*

1. DEJSTVO

IVANOVO

Hneď vie, že niečo nie je v poriadku. Dvere na Marikovom dome sú pootvorené a ulicu len pár metrov od nich blokuje čierne auto. V skutočnosti to nie je auto, v Ivanove nie je veľa áut. Je to skôr dodávka, ako tie, ktoré cez sviatky zbierajú opilcov po uliciach a odvážajú ich vytriezviť do záchytky v centre mesta.

Na koho však čaká táto dodávka? Na jej kamaráta Marika určite nie. Marik má sedem rokov, rovnako ako Saša, a žiadny vodič by sa nepredieral snehom až na okraj Ivanova a nevyčkával, kým si prvak natiahne uniformu z nepríjemnej látky a nahádza knihy do školskej tašky. Napriek prítmiu skorých ranných hodín si Saša vždy vedela vychutnať túto hodinu pred školou. Od chvíle, keď sa popredierala pomedzi záveje snehu a mráz do tepla Marikovo domu. Prvého vždy zahliadla jeho otca, ako si listuje *Pravdu* pri šálke čaju. Až do chvíle, keď v rúčke zovrela cukrík, ktorý jej Marikova matka vtisla do dlane pred odchodom do školy. Teraz však cíti, že všetky tie bezpečné rána sú už minulosťou. Dnes je všetko inak.

Keď Saša prekĺzne dnu cez pootvorené dvere, nezbadá hneď Marika. Najskôr uvidí neznámeho muža v čiernom kabáte a ušianke, ako pára posteľ, prevracia matrac, strháva plachtu a vyťahuje prikrývku z obliečok. Vidí ďalšieho muža, ako vytriasa každú knihu, ktorú vytiahne z police, reže väzbu a prižmúrenými očami skúma chrbát knihy. To mu určite zaberie veľa času, pretože Marikova mama je učiteľka literatúry a má veľa kníh. Saša vidí, ako stojí pri stole vedľa svojho manžela. Oboma rukami křčovito zvierá operadlo stoličky, akoby sa každú chvíľu

mala zrútiť. Žily na chrbtoch rúk má navreté, hrubé ako povrazy. Nikto nič nehovorí a jediné zvuky v miestnosti sú zvuky trhania a rezania, zvuky deštrukcie. Keď je obsah celej knižnice napokon úplne zničený, ďalší muž, územčistý ako malé pivo, zhrabne kufrik Marikovho otca zo stoličky a násilím ho otvorí.

Študuje hárky papiera, na ktorých sú chvatne načmárané matematické vzorce, ako keby niektorému z nich rozumel. Potom zdvihne pohľad a zahľadí sa do steny.

„Občan Garkovskij, zatýkam vás,“ oznamuje.

Vtedy Saša zbadá svojho kamaráta. Marik sa krčí za kreslom, kde si zvykli po škole spolu čítať. Hlavu má schúlenú medzi kolenami, ryšavé vlasy mu trčia na všetky strany ako napnuté pružinky, takže mu Saša nevidí do tváre.

„Prečo?“ opýta sa chrapľavým hlasom Marikova mama.

„To sa čoskoro dozviete,“ hovorí to malé pivo a uhýba pohľadom.

Marikova matka naňho uprene hľadí, akoby stála zoči-voči študentovi, ktorý sa celý rok zle správal a prepadol z predmetu. „Pred pár rokmi som ťa učila, však?“ povie. „Pamätám si ťa. Bol si dobrý študent. Mal si rád Lermontova.“

Policajt sa odvráti a tresne kufrik s papiermi na stôl, akoby za to mohli tie papiere, že v ôsmej triede mal rád Lermontova, že bol dobrý žiak, že teraz je tu, aby zatkol manžela svojej bývalej učiteľky.

„Všetko je to omyl, len nedorozumenie,“ hovorí Marikov otec. Pokúša sa rozprávať ako zvyčajne, no hlas sa mu láme. Tento hlas Saša počúvala každé ráno, hlas matematika z Akadémie vied, hlas, vďaka ktorému sa vždy cítila bezpečne. Chce, aby mal pravdu. Chce, aby to všetko bol omyl. Je v prvej triede a ešte nečítala Lermontova, ale ako môže niekto, kto mal rád poéziu, zatknúť otca jej najlepšieho kamaráta? Ako môže bývalý študent, ktorý bol dobrý v literatúre, niekoho zatknúť?

Prvý policajt, vysoký, mrštný muž, dotrhal rozrezaný matrac a pustil sa do vankúšov. Z peria urobil hotovú metelicu, ktorá je takmer hustejšia ako nádielka snehu za oknom. Keďže sa mu

nepodarilo nič nájsť (Saša si nevie predstaviť, čo by niekto mohol skrývať vo vankúši), podíde k stolu a postrčí Marikovho otca od manželky smerom ku dverám. Nepostrčí ho silno, vidieť, že sa ešte krotí. A hoci je mierny, Sašu to prinúti pomyslieť si, že je to len začiatok menej civilizovaného postrkovania, ktoré ešte len príde.

Vtedy sa z kúta, v ktorom sa chúlil, vyrúti jej priateľ Marik a vrhne sa k otcovi, rukami ho objíma okolo pása ako vo zveráku. Mohutnejší strážnik na chvíľu zamrzne, nevie, čo má robiť, potom však opäť nasadí predchádzajúci oficiálny výraz a chvíľa zaváhania sa rozplynie ako sneh na streche policajnej dodávky. Chytí Marika a pokúsi sa ho odtrhnúť od otca. Marik sa však bráni. Vyklzne strážcovi spod rúk a udrie ho pästami do stehien a kopne do predkolenia. „Daj môjmu otcovi pokoj, ty sviňa, ty debil!“ kričí z plných pľúc. Tieto slová znejú z Marikových úst a u nich doma cudzo. Nadávky dospelákov začula Saša len od opilcov za predajňou s alkoholom. Vtedy sa aj ona vrhne medzi Marika a strážnika a pokúsi sa chytiť svojho priateľa za ruku, aby ho od policajta odtrhla, no v nasledujúcom momente s Marikom spadnú na podlahu, až narazia do steny. Počuje Marikovu matku kričať a vidí, ako pästami búši do policajta, aj keď je očividné, že si ju nevšíma, tlačí Marikovho otca k stále otvoreným vchodovým dverám, ako keby súkromný život jej priateľa a jeho rodičov už prestal existovať.

„Oblečte si kabát, občan Garkovskij,“ hovorí bývalý obdivovateľ Lermontova nezaujato a snaží sa navodiť dojem, že to, čo sa práve odohralo, je úplne normálne. Pod pazuchu si zastrčí kufrík s matematickými vzorcami, pohľadom prechádza zo Saše a Marika na podlahe na policajnú dodávku za oknom. Stále sa nedokáže pozrieť na svoju učiteľku.

„Prosím, nebojte sa,“ hovorí Marikov otec svojej žene a synovi, ale aj Saši. Stojí pri dverách a snaží sa prestrčiť ruky cez rukávy kabáta, ktorý mu podáva Marikova mama. „Chodte do školy, nech som na vás pyšný,“ hovorí deťom, ktoré sa k sebe chúlia na podlahe a statočne znášajú napúchajúce modriny na

tele. „Čoskoro sa všetko vysvetlí,“ sľubuje. „O pár dní som späť.“ Snaží sa pôsobiť vyrovnane, ale hlas sa mu chveje. „Všetko bude v poriadku,“ hovorí, aj keď jeho slová znejú prázdno. Chýba im váha, aby sa usadili v Sašinej mysli, možno aj v jeho vlastnej.

Má mu Saša veriť? Napriek tomu, že ho dvaja policajti vyvážajú z domu, Marikov otec vyzerá ako hrdina z filmu o prvej päťročnici, ktorú videli v škole – nehynúci a hrdý. Komu má veriť, ak nie jemu? Drží Marika, aby sa nerozbehol za strážnikmi, a žela si, aby naozaj všetko, ako rada hovorí jej stará mama, čoskoro dobre dopadlo.

2

Saša stojí vedľa Marika pri bráne do dvora a kontroluje, či ju babka nevidí. Jej dom, podobne ako Marikov, stojí na okraji Ivanova, kde má za poľom mestská električka konečnú. Tam sa každú hodinu doplazi popri dedkovej záhrade a zastaví o kúsok ďalej na ulici pri niekoľkých orgovánových kríkoch. Saša však na orgován teraz nemyslí. Premýšľa o električke, ktorá rinčí pozdĺž trate a z drôtov nad ňou šľahajú iskry. Najväčšia frajerina je skočiť na zadnú časť električky a obkročmo sa posadiť na dlhý kus železa vyčnievajúci ako chvost, kĺzať popri chumáčoch žihľavy, popri závistlivých pohľadoch kamarátov, až kým električka so škripaním nezastane. Šofér si potom vyšúla cigaretu medzi prstami a škrtnie zápalkou. Deväťročný Andrej, o dva roky starší ako Marik a Saša, je zatiaľ jediný, kto mal guráž jazdiť na kovovom chvoste električky. Odvtedy si vykračuje s rukami vo vreckách. Zabudol, že oni traja sú kamaráti, vypiskuje si a pozerá na nich zvrchu, akoby sa zrazu zmenšili.

Obzrie sa späť, či babkina tvár zmizla z okna, a so vzrušením a strachom čaká na električku, ako keby to bol posledný májový test na konci školského roka. Čakajú s Marikom, pripravení a odhodlaní, poškuľujú po dome starej mamy, o ktorom Saša vždy vedela, že je plný tajomstiev. Tie tajomstvá sú ukryté v listoch previazaných stuhami pod babičkinou posteľou, zastrčené v horných policiach šatníka, kam Saša nedočiahne, alebo schované v zaprášenom sklade nad vchodovými dverami. Sú to tajomstvá starého života, života pred narodením Saše a Marika: predtým, ako krajina zažila otras a uvrhli ju do nového

spoločenského poriadku, skôr, než dvoch mladších bratov jej matky zmietla vojna. Vyčkávajú na rozhodujúci okamih, ruky sa im potia, v žalúdku škvŕka na protest proti odvážnemu plánu, ktorý vymysleli. Aby si skrátili čakanie, kopú do prašnej zeme, hoci vedia, že by nemali, pretože si zničia topánky a dostať nové je ťažké asi rovnako ako zvrhnúť cára.

A potom spoza rohu začínajú blížiaci sa rachot. Drnčanie okien je čoraz hlasnejšie, keď sa električka otáča, nakláňa ich smerom a na chvíľu ich pohltí vo svojej obrovskej brázde. Počkajú, kým prejde, a potom sa rozbehnú za ňou po trati, aby ich vodič nevidel v spätnom zrkadle. Vidí, ako sa Marik drží železného chvosta a obkročmo stojí na kovovej tyči, oboma rukami zvierajú jej studené hrdlo. Aj ona skočí, podvaly sa jej mihajú pod nohami, presne ako to raz videla vo filme, no plne sa sústreďí, aby sa držala. Ruky sa jej potia a Marikovi určite tiež, pretože vidí, ako sa mu prsty kľžu po kove. Bojí sa tiež tak ako ona? Aj jemu tak rýchlo búši srdce? V snahe udržať si rovnováhu sa Saša sústreďí na Marikov napätý chrbát pred sebou. Potom vozeň trhne dopredu a spomalí, až sa napokon plíži. Zrazu kútikom oka uvidí Andreja, ako zarazene stojí pri plote. Len sa okolo nich mihne a zmizne z dohľadu, no ani Marik, ani ona sa neobzrú späť, pretože si nemôžu dovoliť stratiť rovnováhu, keď sa električka otočí na ďalšej zákrute. Keď sa vo výhlade objaví hnedá tráva a obaja sa ešte držia na korbe električky, ktorá hrkoce popri orgovánových kríkoch, vtedy vie, že to dokázali, že tí dvaja policajti nevyhrali, že Andrej sa už nikdy nebude na nich pozerieť zvrchu alebo vyplúvať slnečnicové šupky ich smerom.

Keď otvorí vchodové dvere, uvidí babičku, ktorá sa zvyčajne motá po dome, ako rýchlo prebieha z kuchyne. Jej tvár, zvyčajne uvoľnená a vráskavá, teraz nadobudla ostré a hranaté črty. Oči za okrúhlymi okuliarmi horia hnevom, aký Saša ešte nikdy nevidela. Babička za ňou zamkne dvere a prikáže jej, aby sa posadila.

Zdá sa, že Andrej nebol jediný, kto videl ich zakázanú jazdu na korbe električky. Videl ich aj sused, ktorý pravdepodobne nakukoval pomedzi dosky plotu, a keďže je zvedavý ako všetci ich susedia, utekal to povedať jej starej mame. Takže teraz bude musieť Saša zostať doma, kým sa jej matka a dedko nevrátia, a potom ktovie, aký trest ju dostihne za takéto neuvážené darebáctvo. Babička krúti hlavou, chodí hore-dolu po izbe a utiera si ruky do zástery.

„Vieš, čo všetko sa mohlo stať?“ pýta sa neobyčajne prenikavým hlasom. „Chápeš, aké nebezpečné je naskočiť na idúcu električku?“ Slovo nebezpečný vyprskne z jej úst ako výbuch.

Saša vie, že je vinná, pretože porušila pravidlá. Urobila však aj niečo nebojácne, na čo je hrdá. Tak sa musela cítiť aj jej matka, ešte pred Sašiným narodením, keď napriek vojenskému rozkazu, ktorý zakazoval ošetrovať civilistov, skalpelom rozrezala brucho deväťročného zraneného chlapca a jeden po druhom odtiaľ povytahovala kusy šrapnelu. S Marikom to urobili ako malú pomstu za modriny od strážnika, ktorý odviezol kamarátovho otca. Za modriny, ktoré doma nikomu neukázala.

„Veď sa nič nestalo,“ snaží sa obhájiť. „Električka tadiaľto ide veľmi pomaly, je už tesne pred konečnou. Ide tak pomaly, že ju krokom aj predbehnem,“ hovorí a upravuje si pravdu na svoj obraz, aby babkina tvár opäť zjemnela a zvráskavela.

Chce jej povedať, s akým obdivom na ňu Andrej hľadel a ako pred ňou Marik napínal ramená na chvoste električky. Chce sa pochváliť ich úspechom a čerstvo získaným uznaním, ale babička chodí sem a tam a nič z toho nepočúva. Obviňuje sa a hovorí, že je starý blázon, keď nevidela, čo sa deje, pretože bola príliš zaneprázdnená v kuchyni preváraním vody na kopy bielizne a nepozerala sa z okna tak často, ako by mala.

„Toľká nerozvážnosť,“ dookola opakuje. „A keď sa Andrej rozhodne skočiť z útesu? Skočíš aj ty?“ nalieha na ňu. „Mama mala pravdu, keď ho nepustila do domu. A čo Marik?“ pýta sa. „Aj on sa viezol na zadnej časti električky?“

„Nie,“ klame Saša a premýšľa, či sused nezahliadol aj Marika a či ju babka zachráni pred tým, čo ju čaká, keď sa jej mama

s dedkom vrátia z práce. Nikdy nikomu nepovie, že sa s ňou Marik viezol na električke. Urobili to, a to stačí.

Leží na lavičke, tvárou nadol, na bruchu. Drevený povrch lavičky je tvrdý, ešte tvrdší kvôli matkiným rukám, ktorá ju drží za nohy a ramená a tlačí ju smerom nadol. Otočí hlavu a vidí deda, ako si vyťahuje opasok z nohavíc, čierny a hrubý, s okrúhlou kovovou prackou. Pokúša sa mávať rukami a kopať nohami, matka ju však zovrie ako vo zveráku. Otočí hlavu, jediná časť tela, ktorou môže pohnúť, a vidí starú mamu stáť pri dverách. Svetlo žiarovky sa jej odráža v okuliaroch, takže jej nevidí do očí. Opasok švihne nahor a Saša začuje, ako pretne vzduch, kým jej pristane na zadku a zanechá štipanec taký bolestivý, že sa až rozplače. Vie však, že dedkovi nebude stačiť jeden úder, a tak neustále narieka, kričí a vrtí sa matke pod rukami, zatiaľ čo opasok švihá a štípe. Slzy na jej tvári sa miešajú so soľami a zanechávajú na drevenej lavičke žalostné slizké kvapky. „Už to neurobím!“ vrieska, aby zastavila bitku. „Nikdy, nikdy, prisahám, že nie!“ kričí v rytme švihajúceho opasku, a potom švihanie ustane a vzduch je opäť celistvý.

„Nabudúce ťa vyšľahám žihľavou,“ povie dedko a prevlečie si opasok cez pútka v páse nohavíc.

Matka uvoľní zovretie, aby Saša mohla zliezť z lavičky popri babke, ktorej stále nevidí do očí. Utečie do postele a schúli sa pod prikrývku, aby mohla horekovať nad sebou a svojím doráňaným zadkom, premýšľať nad nespravodlivosťou a zmyslom života.

Pri večeri jej matka hovorí o nebezpečenstvách, ktoré videla na fronte, kde pracovala ako chirurgička pred Sašiným narodením, a o nebezpečenstvách, o ktorých všetci čítali v *Pravde* alebo o nich počúvali od babušiek, ktoré sedia na lavičkách pri

kôlni a prežúvajú slnečnicové semenka. Míny na poliach a nevybuchnuté strely v lesnej pôde, víry v riekach, kam sa chodia v lete kúpať, bandy chuligánov, ktorí sa opíjajú za mesačného svitu a rozbíjajú okná na škole a trhajú jablká z dedovej jablone. Už teraz na nás číha toľko nebezpečenstiev, že len nerozvážny blázon ako Saša by vymýšľal nové.

„Rozumieš, čo si vyviedla?“ pýta sa a Saša mlčky prikývne, pretože stále cíti stopy po opasku a nechce ďalší trest.

„Jedz polievku,“ hovorí babička a pristrčí k nej ďalší krajec chleba.

V tme pod prikrývkou sa Saša rozhodla, že nebude jesť, a tak pokrúti hlavou a stisne pery, aby dala najavo, že to myslí vážne.

„Jedz,“ žiada ju matka.

Sedí s rukami na kolenách a sústredí sa na svoj ubolený zadok.

„Si hluchá?“ pýta sa dedko.

„Aspoň pár lyžíc,“ prehovorí stará mama svojim zvyčajným jemným hlasom.

„Počula si ma?“ pýta sa jej matka. „Čo som práve povedala?“

„Keď jem, som hluchá a nemá,“ odvetí a cituje jedno z dedových domácich pravidiel.

„Potom ťa budem musieť krmiť ako bábätko,“ hovorí matka a vstáva. Sadne si vedľa Saše na lavičku, zdvihne lyžicu polievky zo svojho taniera a pritisne ju k Sašiným perám. Zovrie ústa, ale mama je silnejšia.

„Nabudúce zoberiem žihľavu,“ hovorí dedko a prisne sa na ňu pozrie cez stôl. Má modré oči ako nezábudky, ktoré pestuje okolo brány. Lemujú mu ich ryhy hlbokých vrások, ktoré siahajú až k bielym vlasom. Pred revolúciou bol zemanom, ale po roku 1917, keď ľud povstal s kladivami a kosákmi, aby sa oslobodil spod jarma cárskeho útlaku, sa stal inžinierom. Dedov sedliacky pôvod je dôvodom, prečo majú tri izby a kuchyňu len pre seba. Pred revolúciou patrili celý dom babičkinmu otcovi. Bol vedúcim továrne a keďže nebol vykorisťovaný ako robotníci alebo roľníci, nezaslúžil si udržať si bývanie. Teraz je jedna polovica domu ich, o druhú sa delia tri rodiny susedov, jedna rodina v každej

izbe. Dedko musel byť veľmi dôležitým roľníkom, pretože majú záchod vnútri, na svojej strane domu. Ostatné tri rodiny musia chodiť do prístavku vzadu. Saša nechápe, ako mohli babkinho otca vyhodiť z vlastného domu a potom zastreliť len preto, že pracoval ako vedúci v továrni. No má pocit, že o tom nikto nechce hovoriť, a tak sa nepýta.

Keď sa ju matka snaží nakrmiť, Saša vidí, že je v nevýhode, rovnako ako keď ju prišpendlili na lavicu. A tak uvoľní pery a dovolí, aby lyžička vyprázdnila svoj obsah do úst. Drží ju v ústach, teplú, slanú vodu s kúskami zemiakov a zrnkami jačmeňa. Matka trikrát zopakuje pohyb a potom sa vráti na svoje miesto. Možno si uvedomuje, že Saša to neprehltne, alebo je po práci jednoducho unavená a hladná a chce dojesť svoju porciu. Keď sú všetky taniere okrem Sašinho prázdne a konečne jej dovoľia odísť od stola, vyjde von. Telo ju stále bolí kvôli policajtovej bezcitnosti a dedkovmu opasku. Vyplúje polievku do dedkovho egrešového kríka.

3

Marik je *rozumny*. Toto slovo Sašina matka používa na označenie ľudí. Je to zmes vzdelania, kultúry, inteligencie a správania a všetci ich susedia a známi sú buď *rozumni*, alebo *nerazumni*. Akosi sa vždy stane, že prvá skupina je vždy oveľa menšia ako druhá. *Nerazumni*: tri rodiny, ktoré žijú v druhej polovici ich domu, každá predavačka v každom obchode s potravinami vrátane tety Duše z pekárne s obočím namaľovaným ceruzkou a hlasom gazdinky. Sašin kamarát Andrej, pretože jeho matka je školníčka, ktorá ukončila iba sedem povinných tried základnej školy, a teraz nosí cez bavlnené šaty vrecovú zásteru, keď zametá dvor s hromadou vetvičiek pripevnených na palici. *Razumni*: Irina Vasilievna, ktorá učí hru na klavíri vo svojom dome o dva bloky ďalej, Marik a jeho bledá, pehavá matka, o ktorej sa povára, že je Židovka.

Saša nevie, kto sú Židia a čím sa líšia od ostatných. Ale podľa toho, ako ľudia stíšia hlas, keď hovoria *jevrej*¹, akoby vyplúvali kus červivého jablka, usudzuje, že Židia sú horší nejakým temným a tajomným spôsobom, o ktorom sa nemôže verejne diskutovať. Okrem Marika pozná len jedného Žida, Mojseja Davidoviča Zlotnikova, vedúceho anatomického oddelenia lekárskeho ústavu, v ktorom mama pracuje, a školiteľa jej dizertačnej práce. Saša videla doktora Zlotnikova iba raz, keď ju matka vzala do práce, pretože babičku bolelo srdce, a nevyzeral inak ako ktorýkoľvek iný človek v Ivanove. Mal okuliare a koziu briadku, vstal od stola

¹ Еврей (jevrej) je ruský výraz na označenie člena židovského etnika.